

ДЫЯЛОГ У СІСТЭМЕ НАВУЧАННЯ БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ
(беларуская мова як замежная: з практыкі выкладання)

Вучэбная мэта навучання замежнай мове, у тым ліку і беларускай мове як замежнай (БМЗ), заключаецца ў фарміраванні камунікатыўнай і сацыякультурнай кампетэнцыі у зносінах і супрацоўніцтве ў працэсе адукацыйнай, вучэбна-даследчай, грамадскай, творчай і іншых відаў дзейнасці.

Кампетэнтнасны падыход у адукацыі – адзін з цэнтральных пунктаў Балонскага працэсу, рэалізаваны ў большасці еўрапейскіх краін на ўзроўні нацыянальных адукацыйных стандартаў. Камунікатыўная кампетэнцыя з’яўляецца вядучай у адукацыйным працэсе. Размяжуем паняцці: *кампетэнцыя* – кола пытанняў, у якіх нехта дасведчаны, выдатна ведае, валодае вопытам і пазнаннем, *кампетэнтнасць* – уласцівасць асобы, якая базуецца на кампетэнцыі (А. М. Шчукін).

“Камунікатыўная кампетэнцыя абазначае здольнасць сродкамі вывучаемай мовы ажыццяўляць маўленчую дзейнасць у адпаведнасці з мэтамі і сітуацыяй зносінаў у межах той ці іншай сферы дзейнасці” (А. М. Шчукін).

Такім чынам, галоўная мэта навучання замежнай мове, у тым ліку і беларускай мове як замежнай (БМЗ), – камунікатыўная. А гэта азначае для навучэнца – навучыцца гаварыць на гэтай мове, разумець суразмоўцу, умець рэагаваць на пачутае, умець правільна і адэкватна выказаць сваю думку і задаць пытанне. Адзін з асноўных прынцыпаў, які адлюстроўвае асаблівасці выкладання той ці іншай мовы, – прынцып камунікатыўнасці. “У адпаведнасці з гэтым прынцыпам навучанне арганізуецца ў натуральных для зносінаў сітуацыях ці максімальна набліжаных да іх.... Рэалізацыя прынцыпу камунікатыўнасці заключаецца ў вядомым прыпадабненні працэсу навучання працэсу рэальнай камунікацыі” (А. М. Шчукін).

Дыялагічнае маўленне нароўні з аўдыяваннем, пісьмом, чытаннем з’яўляецца важным і неад’емным складнікам навучання БМЗ. Дыялагічнае маўленне – гэта эфектыўны від вучэбнай дзейнасці. Пры навучанні дыялогу

развіваюцца разнастайныя навыкі студэнтаў: камунікатыўныя, перцептыўныя, інтэрактыўныя, творчыя. Дыялог носіць не спантанна характар, гэта рэгулярны элемент заняткаў, дзе адпрацоўваюцца інтанацыйныя канструкцыі, замацоўваецца лексіка, арфаэпія, граматыка, сінтаксічныя структуры, адпрацоўваюцца моўныя хады і сітуацыі. Пры прайграванні роляў у дыялогу студэнты часта выходзяць за межы прапанаваных рэплік, праяўляюць ініцыятыву, творчы падыход, напаўняюць маўленне жэстамі, эмоцыямі, мімікай, інтанаваннем, падгледжаным з жыццёвых сітуацый і інш. Навучанне дыялагічнаму маўленню – працаёмкі працэс для выкладчыка: ён патрабуе папярэдняю падрыхтоўку, выбар тэмы, моўнага матэрыялу (лексіка, актыўныя выразы, тэксты або дыялогі, пытанні і заданні) і інш.

Пры навучанні свабоднаму дыялагічнаму маўленню важна захоўваць некаторыя ключавыя моманты:

- забяспечыць навучэнцаў матэрыялам для паспяховага вядзення дыялогу: увядзенне і засваенне лексічных адзінак, увядзенне неабходных сінтаксічных структур, неабходны час на падрыхтоўку дыялогу і г.д;

- больш адводзіць часу на працу ў парах, групах, што дасць магчымасць эфектыўнаму развіццю маўленчых навыкаў;

- дазваляць навучэнцам больш размаўляць на занятках, зводзіць да мінімуму маўленне выкладчыка;

- заняткі павінны быць спланаваны для практыкі маўлення навучэнца, а не выкладчыка;

- захоўваць баланс паміж правільнасцю маўлення і свабодным валоданнем мовай (пры спантанным дыялагічным маўленні нельга канцэнтраваць увагу на граматычнай правільнасці; на пачатковым навучанні, напрыклад, важна ўмець выказаць свае думкі, пабудаваць сказы, зразумець пачутае і адказаць на пытанні і г.д.) (Л. С. Кручкова).

Для практыкі свабоднага дыялагічнага маўлення на занятках па той ці іншай тэме (“У краме”, “У доктара”, “У кавярні”, “У банку”, “На пошце”, “На вакзале” і інш.) могуць адпрацоўвацца гатовыя дыялогі, якія навучэнцы чытаюць па ролях, адказваюць на пытанні да іх, задаюць пытанні. Можна прапанаваць аднавіць прапушчаныя ў дыялогах рэплікі, дапісаць дыялог, пабудаваць дыялог з улікам прапанаваных рэплік, слоў, словазлучэнняў, сказаў, напісаць дыялог на ўзор прапанаванага, пераказаць дыялог, прайграць дыялог па ролях і інш.

Прывядзем прыклад дыдактычнага матэрыялу, які можа быць выкарыстаны пры навучанні беларускай мовы як замежнай з улікам узроўневага падыходу.

У краме

– Добры дзень.

– Добры дзень, спадарыня. Чым Вам дапамагчы?

– Пакажыце мне, калі ласка, тую чырвоную сукенку. Яна мне вельмі спадабалася. І колер, і фасон.

– Які памер вам патрэбны?

– Сорак два або сорак чатыры, еўрапейскі S.

– На жаль, такой сукенкі памеру S у нас ужо няма. Можа, памераеце вась гэту, жоўтую?

– Не, жоўты колер мне не пасуе, ды і такі фасон мне не падыходзіць – яна занадта кароткая. У нас на рабоце будзе карпаратыў 8-га сакавіка, людзей будзе шмат, мужчыны ладзяць для нас урачысты вечар, таму хацелася б што-небудзь яркае, прыгожае. Што вы яшчэ мне можаце параіць?

– Разумею Вас! Думаю, я вам дапамагу. Паглядзіце гэту сукенку, серабрыста-сінюю, гэта калекцыя вячэрніх сукенак, такіх было толькі дзве, адну нядаўна купілі. Вельмі стыльная сукенка. Вы будзеце зоркай сярод сябровак.

– О, так. Вельмі прыгожая! Я ў захапленні. А колькі ж яна каштуе?

– Каштуе яна нямала, але гэту сукенку можна надзець і ў рэстаран, і ў тэтр, і на карпаратыў – адным словам, на любое свята. Для такіх мерапрыемстваў яна ўніверсальная.

– Дык, цікава, які кошт?

– Яна каштуе тысячу дзвесце беларускіх рублёў.

– Ооооо! Мякка кажучы, “залатая” сукенка.

– Затое будзеце ў ёй як каралева.

– Яно, можа, і так. У такой сукенцы любая жанчына будзе каралевай, ды толькі кашалёк у мяне, на жаль, не каралеўскі. Ужо нават не ведаю, прымяраць мне яе ці не?

– Канечне прымерайце. А тады будзеце вырашаць, купляць яе ці не купляць?

Прымярае, выходзіць з прымерачнай.

– Што я вам гаварыла, гэта проста цуд! Ды і фігура ў вас! Ну, проста мадэль! Не адвесці ад вас вачэй.

– Што казаць. Сукенка прыгожая, мне яна таксама вельмі падабаецца. Але да яе трэба яшчэ элегантныя туфлі. А калі і туфлі па такім кошце, тады ўжо, відаць, надоўга я забуду пра розныя пакупкі... .

– Пачакайце, мы зараз вырашым вашу праблему. Паглядзіце справа, там паліца з італьянскім абуткам. Некаторыя мадэлі на зніжках, бо засталіся ў адзінкавым экзэмпляры. Які ў вас памер?

– Трыццаць сёмы.

– Выдатна, паглядзіце, вась гэтыя белыя, а вась лакавыя чорныя і бежавыя. А вась, глядзіце, серабрыстыя на абцасах. Пяцьдзясят працэнтаў зніжка. Гэта добра.

– Тут я з вамі згодная. Зніжка – гэта выдатна! Я думаю, да маёй сукенкі будуць пасаваць чорныя лакавыя туфлі або серабрыстыя на абцасах.

– Сядайце, я прынесу туфлі вашага памеру. Якія прынесці?

– Спачатку чорныя лакавыя.

Прымярае.

– Ведаеце, проста дух замірае! Каб так з першай прымеркі мне ўсё падышло і так спадабалася! Няма слоў.

– Сапраўды, нібы гэтыя рэчы чакалі вас! Вы задаволеныя выбарам?

– Канечне! Дарагавата, праўда. Разлічвала зусім на іншую суму. Ну, што ж рабіць? “Каралеўскі” выбар! Цяпер буду эканоміць на чым-небудзь іншым. Дзе я магу разлічыцца?

– А вась, каса побач, каля сцяны. Чым будзеце разлічвацца? Карткай ці наяўнымі?

– Карткай.

– Выдатна, вась Ваш чэк. Захоўвайце яго.

- Дзякуй Вам. Настрой проста выдатны.
- Віншую Вас з пакупкамі! Цудоўнага Вам свята і настрою.
- Вялікі дзякуй! І вам ўсяго найлепшага. Да пабачэння.
- Да пабачэння. Заходзьце да нас часцей.

Заданні да дыялогу:

1. Прачытайце дыялог па ролях.
2. Перакажыце дыялог ад іншай асобы.
3. Задайце пытанні да дыялогу.
4. Прайграйце дыялог па ролях (прадавец-пакупнік).

Заданні па тэме “Пакупкі/крамы”

1. Вы пойдзеце ў тэатр са сваім каханым і вам неабходна выглядаць у гэты дзень цудоўна. Вы адправіліся на шопінг у гандлёвы цэнтр “Сталіца”. Вам неабходна купіць новыя рэчы, абутак, шалік, упрыгажэнні. Складзіце і запішыце дыялог.

2. Ваша рэзюмэ на прэстыжную пасаду адобрылі. Вас прымаюць на працу ў салідную кампанію. Каб выглядаць стыльна і салідна, Вам неабходна купіць новыя рэчы (кашулю, касцюм, туфлі, паліто, шалік, аксесуары). Вы з сябрам у гандлёвым цэнтры падбіраеце сабе ўсё неабходнае, раіцеся з сябрам і прадаўцом. Складзіце і запішыце дыялог.

3. Ваш каханы запрасіў Вас упершыню на абед да сваіх бацькоў. Што вы будзеце апранаць, каб спадабацца яго бацькам? З кім будзеце раіцца? З сяброўкай? Вы з сяброўкай у краме выбіраеце сабе новыя рэчы. Складзіце і запішыце дыялог.

Пытанні да тэм “Адзенне/абутак”, “Пакупкі/крамы”

1. Дзе вы звычайна купляеце адзенне і абутак?
2. Ці гатовы вы аддаць вялікія грошы за рэч, якая вам вельмі спадабалася?
3. Ці ўважліва вы ставіцеся да свайго адзення?
4. Як вы даглядаеце адзенне, абутак?
5. Якому адзенню вы аддаеце перавагу (спартыўнаму, элегантнаму, паўсядзённаму, яркаму)?
6. Ці сочыце вы за модай?
7. Ці ўмееце вы самі шыць сабе адзенне?
8. Як часта вы купляеце новае адзенне і абутак?
9. Хто вам дапамагае выбраць адзенне, абутак?
10. Вы прыслухоўваецеся да парад іншых людзей пры пакупцы?
11. Як вы апранаецеся, калі ідзяце:
 - у тэатр?/у кіно?/у рэстаран?/на працу?
 - на спатканне?/у госці да сяброў?
 - на вяселле?/на карпаратыў?/на дзень нараджэння?
 - у бібліятэку?/на прагулку?/на заняткі?
 - у спартыўную залу?/у краму па прадукты?

Пры навучанні беларускай мове як замежнай камунікатыўная мэта з’яўляецца першаснай. Вялікае значэнне пры гэтым адводзіцца дыялогу і дыялагічнаму маўленню, што спрыяе практычнаму авалоданню мовай і выкарыстанню яе ў розных “натуральных” сферах камунікавання. Намі быў прапанаваны дыялог і заданні, якія могуць быць выкарыстаны пры вывучэнні тэм “У краме”, “Адзенне”, “Абутак”. Варта адзначыць і важную ролю выкладчыка як асобы, якая павінна адпавядаць свайму часу. Майстэрства, крэа-

тыўнасць, дасведчанасць педагога як выкладчыка і метадыста, яго прафесійнае майстэрства, уменні, веды, вопыт – гэта тое асноўнае звязно ў навучанні, дзякуючы якому практычныя вынікі могуць дасягацца хутчэй, а сам працэс навучання будзе пазнавальным, запамінальным і цікавым для навучэнцаў.